

Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın *Haydar Baba'ya Selam* Manzumesinde Yurt ve Tabiat Sevgisi

NERGİZ GAHRAMANLI^a

Geliş Tarihi: 30.04.2018 | Kabul Tarihi: 25.06.2018

Öz: Muhammed Hüseyin Şehriyar, hem Azerbaycan hem Fars edebiyatında varlığını gösteren Türk şairidir. Eserlerini ilk önce Farsça yazan şair, annesinin isteği üzerine meşhur Haydar Baba'ya Selam adlı Türkçe manzumesini yazmıştır. Bu manzume, Türkçe kaleme aldığı eserler arasında büyük önem arz etmektedir. Okuyan herkesin etkilendiği ve kendi yaşamından izler bulunduğu şiir, şairin ününe ün katmıştır. Haydar Baba bir dağ adıdır. Dağa seslenen şair, şiirde tabiatı, yurdunu, annesini, babasını, akrabalarını, bayramları, eğitimi kısacası, acı, tatlı çocukluk yıllarını kaleme alır. Hasretini, hüznü dolu hatıralarını beş mısralık kıtalarla dile getirir. Manzume iki bölümden ibarettir. Birinci bölüm Tahran'da, ikinci bölüm Tebriz'de yazılır. İki bölümde de şair çocukluk yıllarının aziz hatıralarını canlandırır. Bu çalışmada, Haydar Baba'ya Selam manzumesinde çokça yer alan yurt ve tabiat sevgisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şehriyar, Haydar Baba'ya Selam, manzume, şiir, yurt, tabiat, dağ.

^a Yeditepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
neraz39@hotmail.com

Love for Homeland and Nature in the Poem by Mohammad Hossein Shahriar for *Sending His Regards to the Father Haydar*

Abstract: Mohammad Hossein Shahriar is the Turkish poet who is popular both in Azerbaijani and Persian literature. The poet who wrote his poems in Persian first wrote his famous Turkish poem *Sending My Regards to the Father Haydar* upon his own mother's request. This poem has a prominent place among the Turkish poems that he wrote. This poem which impresses each person who reads it and reminds them of a similar moment in their lives made the poet even more popular. The Father Haydar is a name of a mountain. In this poem, the poet addresses the mountain and focuses on nature, his homeland, mother, father, relatives, religious festivals, education; briefly his sweet and bitter childhood memories. He expresses his longing, sad memories in verses of five lines. The poem comprises two sections. The first section was written in Tehran and the second section was written in Tabriz. The poet highlights the precious memories of his childhood years in both sections. The love for homeland and nature which is frequently underlined in the poem *Sending My Regards to the Father Haydar* are emphasized in this study.

Keywords: Shahriar, *Sending My Regards to the Father Baba*, poem, poetry, homeland, nature, mountain.

© Gahramanlı, Nergiz. "Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Manzumesinde Yurt ve Tabiat Sevgisi." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2018), 149-169.

Giriş

Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın hayat görüşünün ve sanatının gelişmesinde yetiştirdiği ortamın önemli rolü vardır. Şairin çocukluğunu geçirdiği Tebriz'den ayrılıp, Tahran'da (Nişâbûr, Meşhed) yaşaması, ilk şiirlerini Farsça kaleme alması döneminde yaşanan sosyal ve siyasi olaylarla izah edilebilir. Çünkü 1925 yılında Fars asıllı Rıza Şah Pehlevî "1000 yıl gibi uzun zamandan beri Türkler tarafından yönetilen İran'ı" ele geçirdi. "Okullarda, basında, hatta sokakta yasaklanan Türkçe, yalnız evde konuşulan bir dil halini" aldı. (Gedikli, 1997:120) Şehriyar'ın hece vezniyle kaleme aldığı *Haydar Baba'ya Selam* manzumesi Pehlevî rejiminin Türkçe okuyup yazmayı yasaklamasından sonra yazdığı ilk şiirdir. Şiir ağızdan ağıza dolaşarak büyük ses getirir, yalnız İran'da değil, birçok ülkede tanınmaya başlar. Şaire nazireler, manzum mektuplar, cevaplar yazılır. "Bunlardan biri de tanınmış Azerî şairi Memmed Rahim'in (1906-1977) yazdığı,

Yene coşdu teb'im, mene saz verin

Gışla yohdur işim, mene yaz verin

Ayağı altına Şehriyar'ımın

Salmag için halı, pâyendâz verin

dörtlüğüyle başlayan manzum mektuptur. Şehriyar bu şiiri alır ve cevap yazar. Daha sonra iki şair arasında manzum mektuplaşma (müşaare) devam eder." (Akpınar, 1994: 331) Şehriyar bu şiirle, hem annesinin isteğini gerçekleştirir, hem köklerine olan bağlılığını hem de Türkçeye olan sonsuz sevgisini ve bu dilin zenginliklerini iyi bildiğini gösterir. Şehriyar'ın Türkçe şiirleri arasında *Türkün Dili*, *Derya Eledim*, *Sehendiyye*, *Getme Tersa Balası*, *Han Nene*, *Ey Bülbülüm*, *Gözün Aydın*, *Türkiye'ye Hayâli Sefer*, *Aman Ayrılık* gibi eserleri büyük önem arz eder.

Haydar Baba'ya Selam manzumesinde, Haydar Baba dağı vatanın bir sembolüdür. "Dağ, halkın dilinde en yalın hâli ve en basit ifadesiyle bir teşbih unsuru olarak kullanılsa bile güçtür,

kuvvettir, sağlamlıktır, dayanıklılıktır, mukavemettir.” Bunun yanında dağlar, “zor zamanlarda koruyuculuğuna sığınılan, canlıları besleyen, büyüten, barındıran, yoldaş, arkadaş, sırdaş, haber verici, dert ortağı, kendisiyle konuşulan, dertleşilen, bazen de yol kesici ve insanları sevdiklerinden ayıran, eşine, dostuna, anasına, babasına kavuşmasını engelleyen bir varlıktır.” (Gökşen, 2016:1605) Şiirde Haydar Baba dağının eteğinde yerleşen köyün ve bu köyde yaşayan insanların hayatı, yaşamı, kaygıları ve en güzel anlarının hatırası yer alır. Vatan sevgisinin yoğun bir şekilde işlendiği şiirde şair, yurdunu, köyünü gururla anlatır.

Haydar Baba'ya Selam manzumesinde tabiat da önemli yer tutar. Şehriyar, yaşadığı bölgenin tabiatını etkili, samimi mısralarla anlatır. Doğa güzelliklerini; dağları, ormanları, yaylaları, pınarları, suları, yeşillikleri şiirsel bir duyguyla nazmeder. Baharın gelişini tasvir eder. Güllerle çiçeklerle süslenen yurdunu cennete benzetir. Şiirde yer alan “Dağ” aynı zamanda bir tabiat varlığıdır. “Dağlar, tabiatın da en güzel parçalarındandır.” (Gökşen, 2016:1606) Azerbaycan folklorunda, âşık edebiyatında, klasik, çağdaş edebiyatta dağlara seslenerek yazılan pek çok örnek var. Şair, Haydar Baba dağını canlı bir varlık olarak anlatır. Manzumenin mukaddimesinde dağla ilgili görüşlerini, yani neden dağa seslenerek yazdığını açıklar: “[Dağ göklere yakındır. O, tabiatın şah eserlerinden biridir. Dağ tarihin ebedî olarak gören açık gözüdür. O, vatanda yaşanan hadiseleri seyrederek ‘öz sine defterine’ yazar. Şairin göklere kalkan nalelerini ‘aks ettirip’ bütün yeryüzüne yayarak herkesin kulağına duyurmayı bir tek o başarır.]” (Nebiyev, 2005: 20)

1. Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın Hayatı ve Edebi Faaliyeti

1.1. Hayatı

Muhammed Hüseyin Şehriyar Hicrî Şemsî 1285 (Miladi 1906) yılında Tebriz'de Bağmeşe mahallesinde doğar.¹ Gerçek

¹ Şehriyar'ın doğum yılı hakkında farklı tarihler gösterilmiştir. Y. Gedikli 1904 (1997: 26), A. B. Ercilasun 1904 (1998: 435), Esmira Fuad 1905 (2014: 13), H. Memmedzade 1906 ve G. Begdili 1906 (1981: 6), A. Ateş 1906 (1964: 7), Y.

adı Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet Tebrizi Şehriyar'dır. Babası mahkemede vekillik yapan Hacı Mir Ağa Hoşginabi, annesi ise Kövkeb Hanım'dır. (Gedikli, 1997: 26, 31) Hoşginabi oğlunun eğitimiyle önce kendisi meşgul olmuş, kütüphanesindeki değerli eserleri okuması için heveslendirmiştir. Tahminen beş yaşında alfabe öğrenmeye başlamış, Kur'ân'ı ve Hâfız'ı okuyup öğrenmiştir. "Bûstân", "Gülistân" ve "Nisâb" kitaplarıyla bu yıllarda tanışmıştır. (Nebiyev, 2005: 4; Kuliyeve, 2004: 14) Şair, okumayı ve yazmayı evde babasından öğrense de ilköğrenimini Ahund Molla İbrahim'in "Gayışgursag" da açtığı okulda almıştır. (Karayev ve Akpınar, 2010: 471)

"Meşrute"den sonra Hoşginab'dan Tebriz'e dönen Şehriyar, tahsiline "Füyûzat" ve "Müttehede" mekteplerinde devam eder. "Talibiyeye"de Arapça ve Arap edebiyatı tahsilini alır, bu yıllarda Fransızca'yı öğrenmesi için Fransız bir aile ile tanıştırılır. 1920 yılında Tebriz'den Tahran'a gelir. Lise tahsilini "Dârülfünûn" adlı okulda tamamlar. Diplomasını aldıktan sonra Tahran Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girer.

Şehriyar, fakültede Süreyya adlı bir kıza âşık olur. Bu kızla yaşadığı aşk yüzünden üniversiteyi yarım bırakır. Fuad'ın belittğine göre, bazı araştırmacılar Şehriyar'ın üniversiteyi terk etmesinin sebebini Süreyya'ya bağlar. Ancak, Şehriyar kendi isteğiyle değil, zorunluluktan dolayı okulunu bırakmıştır. Çünkü Şah Rıza Pehlevi'nin bir akrabası da "Süreyya'yı sevmiş ve Şehriyar'ın kendisine engel olacağını düşünerek önlem almak amacıyla şairi Tahran'dan uzaklaştırmıştır. Nihayetinde başı belalı âşık Horasan vilayetine, ardından Nişâbûr'a sürgün edilmiştir." (Fuad, 2014: 19) Bir süre İran'ın farklı illerinde, aynı zamanda Meşhed'de yerli idarelerde memurluk yapar, 1930'lu yıllarda Tahran'a döner ve bir bankada işe başlar.

"1942-1943 yıllarında ruhsal bunalım geçirmeye başlayan

Akpınar 1906 (1994: 338), M. Sarıççek 1906 (2008: 580), E. Kuliyeve 1906 (2004: 11), B. Nebiyev 1907 (2005: 4) vb. Araştırmacıların çoğu 1906 yılında ittifak etmişler.

ve dört yıl kadar münzevi bir hayat yaşayan Şehriyar, 1946'da annesinin Tahran'a gelip kendisine destek vermesi sayesinde bunalımdan kurtulur." (Karayev ve Akpınar, 2010: 471)

Anasının Tahran'a gelişine kadar şair Farsça yazmıştır. Araştırmacılar, şairin bu tarihe kadar Türk dilinde eserinin olmadığını söylerler. Ancak şair, 1940 yılından önce birkaç tane Türkçe şiiri olduğunu bildirir. Kövkeb Hanım'ın Tahran'a gelişi, oğluna manevi yardımı Şehriyar'ın sanatında bir dönüşün başlangıcıdır. Bu dönüş sadece verimli olması ile değil, aynı zamanda ana diliyle yazmasıyla da izah edilebilir. (Kuliyev, 2004: 51) Çünkü Pehlevî rejiminde Türklere anadillerinde yazıp okumak yasaktı.

1953 yılında ilkokulda çalışan Azize Hanım'la evlenir. Karısı Azize Hanım'ın erken ölümü onu çok üzer ve üç çocuğu ile Tebriz'e döner. (Şehriyar'ın dört çocuğu olmuş, ancak çocuklardan biri vefat etmiştir.) (Fuad, 2014: 36, 98)

İran'da şah rejimi devrildikten sonra hükümet, şairin maddi durumunu iyileştirmek için ona bir daire verir ve emekli maaşı sağlar. Ancak artık çok geçtir. Gençlik yıllarından itibaren maddi sıkıntı çeken şair, özellikle sürgün yıllarında çektiği ağır fiziki ve manevi eziyetler neticesinde defalarca hastalanır, devrimden sonra da uzun süre kendi evinde ve hastanelerde tedavi görür. Şehriyar 18 Eylül 1988'de Tahran'ın "Mehr" hastanesinde akciğer iltihabı ve kalp rahatsızlığından vefat eder. Vasiyeti üzerine cenazesi Tebriz'e getirilir ve "Surhab"daki meşhur "Şairler Kabristanı"nda defnedilir. (Nebiyev, 2005: 5-6)

1.2. Edebî Faaliyeti

Muhammed Hüseyin, ilk şiirini tahminen 1910 yılında söyler. 1912 yılında yedi yaşındayken Farsça ikinci şiirini, 1916 yılında Fransız şairi Chateaubriand'ın şiirinden etkilenerek Tebriz'i vafeden üçüncü şiirini yazar. Dördüncü şiirini 1918'de, beşinci şiirini 1919'da kaleme alır. On üç yaşından itibaren Şehriyar'ın şiire olan hevesi herkes tarafından fark edilir. "Tebriz'de genç şair, Hebib Sahir ve Mirze Ebülğasım

Şiva" ile sık sık görüşür ve birbirlerine şiir okurlar. 1920 yılında Tebriz'de neşredilen *Edeb* dergisinde "Behcet" mahlasıyla birkaç şiiri yayımlanır. Bu yıllarda Ebûlgasım Şehriyar adlı dönemin önemli şairiyle tanışır. Aralarında yaş farkı olsa da sanata bakışlarının aynı olması ikisi için de faydalı olur. O, "Behcet" mahlasıyla şiirler yazan genç Muhammed Hüseyin'i dönemin meşhur şairleri ile tanıştıır. Birkaç defa mahlas değiştiren şair, "Şehriyar" mahlasını kabul eder. Şair, kendisine yakışan "tahallüs"ü büyük şair Hafız'dan almıştır. "Ömrü boyu Hafız'ı ohuyub öyrenen ustad onun divanından iki defe fal kimi istifade etmiştir. Tehellüs götürmek için Hafız'ın divanına müraciet etmiştir." (Kuliyev, 2004: 16, 20, 23)

1925 yılında "Şehriyar" adında karar kılar. Artık "sık sık 'tahallüs' değiştirme dönemi kapan[ır] ve şiirde 'Şehriyar' çağı başla[r]. Edebi muhitlerde, edebiyat çevrelerinde, yayın hayatında Şehriyar şiiri konuşulmaya başla[r]." ("Sözbaşı" Yıldırım, 2002: XIX) Yazdığı ilk şiirler 1929 yılında kitap halinde yayımlanır. 1934 yılında babası vefat eder ve şair ona özel bir şiir yazar. 1952 yılında anasının ölümü şairi yeniden sarsar bu üzüntüsünü "Eyvay Anam" (Farsça) şiirinde dile getirir.

Farsça şiirleri arasında *Eyvay Anam*, *Efsane-i Şeb*, *Yusuf-i Gumgeşte* vb. şiirleri çok meşhurdur. (Almaz, 1997:130)

İlk Türkçe eseri ise *Haydar Baba'ya Selam* manzumesidir. Yayımlandığı günden itibaren büyük ilgiyle karşılanır. "Klasik devirlerin Nevaî, Fuzulî gibi büyük şairlerinden sonra hiçbir şair bu kadar geniş Türk coğrafyasına seslenememiştir. Şiirde hiçbir dış tesir yoktu. Şehriyar, halkını çok iyi tanımış, onun maddî ve manevî zenginliklerini kendi benliğinde hissetmiş şiire bütün güzelliğiyle aksettirmişti." (Akpınar, 1994:487)

1972 yılından itibaren Türkçe şiirlerinin sayısı artar. *Varlık* dergisinin birçok sayısında Şehriyar'ın şiirleri yayımlanır. "Türkiye'ye Hayali Sefer" şiirinde Türk edebiyatının üç büyük isminin Tefvik Fikret, Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal'in adını anar. İstanbul'u, Ayasofya'yı, Konya'yı anlatır.

Gelmişem nazlı hilâl ölkesine

Fikret'in ince heyâl ölkesine

Akif'in marşı yaşardıp gözümü

Bahram Yahya Kamâl ölkesine. (Gedikli, 1997:167)

Şair şiirinde Akif'in yazdığı *İstiklal Marşı*'na da göndermeler yapar. Akif'in şiirinde geçen "nazlı hilal", "sancak", "parlasın" ve "sönmez ocak" gibi kelimeleri Şehriyar da kullanır:

Görüm ay nazlı hilalim, sancag

Parlasın get-gede bu sönmez ocag. (Gedikli, 1997:172)

Şehriyar dört cilde sığacak kadar şiir kaleme almıştır. Bu şiirlerin bir kısmı aruz, bir kısmı hece, bir kısmı serbest vezinle yazılmıştır. Aruzla yazılan şiirlerinde aruzun hemen hemen her kalıbını kullanmıştır. Divanında toplam 514 adet gazel, 97 kaside, 169 kıt'a, 35 mesnevi (en uzun mesnevisi 339 beyittir), 191 rubaî ve dubeyti, çok sayıda Terkib-i Bend vardır. Şiirlerini en fazla gazelle dile getirmiştir. (Almaz, 1997: 70-77)

2. *Haydar Baba'ya Selam* Manzumesi

Şehriyar'ın kaleme aldığı *Haydar Baba'ya Selam* manzumesi iki bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümü 1953 yılında yazılmış, 1954'te Tebriz'de neşredilmiştir. (Gedikli, 1997: 37-38) İkinci bölümü ise 1966 yılında tamamlanmış ve basılmıştır. Şiirin birinci bölümü 76 kıtadan, ikinci bölümü ise 49 kıtadan (her kıta beş mısradan) ibarettir. "İki manzume her bakımdan bir birinin devamıdır ve bütünlük gösterirler." (Akpınar, 1994:488)

Şehriyar kitapta "*Öğreden Allahın [Allah'ın] Adı İle*" (Şehriyar, 1332: 21-26; aktaran Kuliyeve, 2004:161) adlı mukaddimesinde manzumenin yazılışı ve neşri hakkında önemli bilgiler verir. Metin, Hacı İbrahim Hegiget'i'nin neşriyatında el yazma hattı ile yayımlanır. Dönemin en iyi hattatı sayılan Tahir Hoşnevis yazıya alır, Mehdi Rövsenzemir ve Abdülali Kareng çok güzel mukaddime yazar. (Şehriyar, 1332: 2-20; aktaran Kuliyeve, 2004: 159)

A. Caferoğlu'na göre Şehriyar, *Haydar Baba'ya Selam* eseri ile "Azerbaycan türkünün milli hayatını bütün cehetleri ile göstermeye muvaffak olmuştur." (Caferoğlu, 1964: 141), A. B. Ercilasun'a göre, "Tahran'da, Tebriz'de, Selçuklu atalarımızın çocuklarının yurdunda bir som altındı Muhammed Hüseyin Şehriyar." (Ercilasun, 1998: 434)

Türkiye'de bu şiirden ilk defa [1955] Memmed Emin Rezulzade söz etmiş, Ahmet Ateş ilk ilmi neşrini [1964] gerçekleştirmiştir. "Heyder Baba'ya Salâm Mirza Salih Hüseyini tarafından Farsça'ya çevrilmiştir." (Karayev ve Akpınar, 2010: 472) Prof. Dr. Muharrem Ergin de şiiri Türkiye Türkçesine tercüme etmiş, birinci ve ikinci bölümünü Azerbaycan Türkçesinin gramer özelliklerine göre incelemiştir. Ayrıca kitapta, şiire yazılan nazireler, Azerbaycan Türküleri ve birçok şairin şiirleri yer alır. Ergin'e göre Şehriyar, bu şiiri, "bir destan gibi, büyük bir Türk muhitinin seçkin kültür değerlerini çok canlı, renkli ve coşkun bir üslûp içinde aksettirmektedir. (...) Bu şiir adeta bir bomba gibi patlamış ve Şehriyar'ın şöhretini bir kat daha arttırmıştır." (Ergin, 1971: XII)

Haydar Baba'ya Selam şiiri, şairin anasının [Oğlum sana büyük şair deyirler, fakat sen nece yazırsan ki ben annamıram] demesi üzerine yazılmıştır. (Gedikli, 1997:117) Sade, samimi, tabii bir üslupla yazılan *Haydar Baba'ya Selam* manzumesi araştırmacılara göre, "Şehriyar sanatının zirvesi" sayılır. Bu durumu şairin "Eyvay Anam" şiirindeki mısralar da onaylar:

Heç bilsen mene bir vaht neler, neler demiş o!

Hegigetler söylemiş, efsaneler demiş o.

Onun nağıllarıyla ganadlanmış heyalim,

Bayatılar, laylalar, teraneler demiş o. (Nebiyev, 2005: 30)

Haydar Baba'ya Selam manzumesi bu etkilerin sonucunda ortaya çıkar. Şiirin çok sevilmesinin sebebi geçmiş hatıraların mükemmel bir şekilde dile getirilmesi, tabiatın ve köy hayatının olduğu gibi anlatılmasıdır.

2.1. Haydar Baba'ya Selam Manzumesinde Yurt Sevgisi

Birinci bölümde şair, elinden obasından uzakta çocukluğunu anarak, vatanında geçirdiği güzel günleri, yaşadığı, gördüğü olayları kaleme alır. Gurbette vatanını özleyen şair, sevincini, üzüntüsünü dağla paylaşır. Eski günlerini büyük bir özlemle anar. İkinci bölümde ise şair vatanındadır. Çocukluğunu geçirdiği yerleri gezer, dolaşır, her gittiği yerde izlerini görür. Çeşitli durumları ve olayları dile getirir. Güzel günlerini hatırlar.

Şair, şiirde ilk olarak doğduğu, büyüdüğü yurdun güzelliklerini dile getirir. Daha sonra halkına, arkadaşlarına, kardeşine, akrabaya olan bağlılığını gösterir. Her dizede çocukluk yıllarını en ince ayrıntısına kadar anlatır.

Seher tēzden naħırçılar gelderdi,
Goyun guzı dam bacada melerdi,
Emme Canım körpelerin belerdi,
Tendirlerin gavzanardı tüssisi,
Çörek'lerin gözel iyi, issisi. (Ergin, 1971: 13)

***

Azad olanda mek'tebden çıhardıh,
Hücum vērüp birbirin sıhardıh,
Yolda her ne geldi, vurub yıhardıh,
Uşah dēme, ipin gırmuş dana dē,
Bir dana da dēme, elli dana dē. (Ergin, 1971: 21)

Bu satırlarda, çobanların erken saatte gelmesi, koyun kuzunun "dam bacada" melemesi, tandırlarda sıcak ekmeklerin pişmesi, kısacası, köyde yaşanan olaylar, tüm açıklığıyla anlatılır. Gurbette yurdunu hatırlayan şair, yurdunda geçirdiği günlerin sıcaklığını, doğallığını paylaşır. Şiirin her mısraında yurdundan uzakta olan birisinin hasreti, geçmişe olan özlem açık bir şekilde hissedilir. İkinci beşlikte ise okul bitiminde birbirlerini sıkarak, ezerek, yıkarak "ipini kıran danalar gibi" çıktıklarını yazması, mutlu, hasret dolu eski günlere dönmek, o anları tekrar yaşamak istemesinden, çocukluk döneminin yaramazlıkla-

rını unutamadığından ileri gelir. Yukarıdaki örneklerde gerçek yaşam hikâyesi ve yaşanan hoş hatıralar yer alır. Şehriyar, toprağının her karışında çocukluk döneminin izlerini görür. Onun için yurt, vatan önemlidir, “mukaddestir”, azizdir.

Burda şirin hâtireler yatuplar,

Daşlarılan başı başa çatuplar,

Aşnalığın daşın bizden atuplar. (Ergin, 1971: 18)

İlk bölümde “Haydar Baba”ya selam gönderen şair, çocukluğunun iyi ve kötü günlerini sade, samimi bir şekilde yansıtır. A. Caferoğlu'na göre Şehriyar, “Türkçenin sade saflığından istifade ederek” (Caferoğlu, 1964: 139) özel bir yol seçer.

Yurdundan uzak düşen şair, yurdunda geçirdiği ve hayalinde canlandırdığı yılların sevincini manzumede şöyle anlatır:

Bu damlarda çohlı “cızıh” atmışam,

Uşahların aşihların utmuşam,

Gurguşumlu sakge alup satmışam,

Uşah nêce hêç zadınan şad olar,

İndi bizim gemi dutmur dünyalar. (Ergin, 1971: 20)

Şehriyar diğer Türkçe şiirlerinde olduğu gibi, neşesini, kederini, derdini, tüm olayları kendine has bir üslupla dile getirir. Geçmişini büyük bir saygıyla hatırlar:

Ahıllarun yêtmiş kefen çürüdüp,

Cahılları dünya gemi kiridüp,

Gız gelinler et canları eridüp,

Rehşendenin neve dutur elini,

Nene Gızın kürekeni, gelini. (Ergin, 1971: 19)

Farsça'yı ve Azerbaycan Türkçesini çok iyi bilen Şehriyar, fikirlerini anlamlı, kolay anlaşılır bir şekilde ifade eder. Şair, Hatice Sultan halanın tüstü basan evini, “ersin” üstünde kaynayan çayı, sacın içindeki “govurgayı” özler. Hatırladığı bu olayları tüm doğallığıyla anlatır.

Hacce Sultan emme dişin gıvardı,
Molla Bağır emoğlu têt mısardı,
Tendir yanup, tüssi övi basardı,
Çaydanımız ersin üste gaynardı,
Govurgamız sac içinde oynardı. (Ergin, 1971: 9)

***

Héyder Baba, çek'dün meni getirdün,
Yurdumuza yuvamıza yêtirdün,
Yusufuvı uşaq iken itirdün,
Goca Ye'gub, itmişsem de tapupsan,
Govaliyup gurd ağzınan gapupsan. (Ergin, 1971: 17)

"...Şehriyar kendisini çocukluk çağında yurdundan ayrılan Yusuf'a; Tebriz'i ise Yusuf'u kurt ağzından alan Yakup Peygamber'e benzetir." (Özkan, 2006: 148) Yukarıdaki ifadede yurduna kavuşma isteği söz konusudur, bu durum ikinci bölümde son bulur. Şair burada yurdunun durumuna hem sevinir hem üzülür.

Héyder Baba, seni veten bilmişdim,
Veten dêyüp, baş götürüp gelmişdim,
Seni görüp gözyaşımı silmişdim,
Halbuki lap gemli gürbet sendêymiş,
Gara zindan, acı şerbet sendêymiş. (Ergin, 1971: 24)

"Şehriyar doğduğu şehre dönünce uzun ve acı bir hayattan sonra yeni saf ve ümitlerle dolu çocukluk hayatına yeniden kavuşacağını umut eder. Fakat yıllar tesirlerini göstererek geçmişti; insanlar değişmiş, çocukluğunda oturduğu yerler, oynadığı çocuklar bile başkalaşmıştı." (Ateş, 1964: 15) Bu dönüş, çocukluğunda yaşadığı yerleri tekrar görmek istemesini, şairin yurduna olan bağlılığını gösterir. Haydar Baba dağı Şehriyar'ın büyüdüğü köyün yakınındadır. Gerçek anlamda bir dağ adıdır. Gücü temsil etmektedir. Şiirde şair, dağı tabiat varlığı olarak görmektedir. Dağ, diğer anlamda vatandır, yurttur.

Uzun yıllar vatanından ayrı kalsa da, halkına olan sevgisinin azalmadığını, yaşam biçiminin hafızasında kaldığını görmekteyiz. Şair *Haydar Baba'ya Selam*'da köy hayatını, köylülerin yaşam tarzını anlatırken vatan sevgisinin öne çıktığını görürüz. Her milletin tarihinin oluşumunda, doğa ve toplum etkileşiminden kaynaklanan kişisel ve ruhsal özellikler ortaya çıkmaktadır. "Bu nitelikler belli zaman çerçevesinde aşınmalara maruz kalsa da hiçbir zaman tamamen kaybolup gitmez. İstibdat yönetimlerinde halk, her türlü baskılara karşı göğüs gererek yaşar, baskılara direnir, yaşam biçimini koruyup kuşaktan kuşağa aktarmakta kararlı davranır." (Fuad, 2014: 104) Manzumenin ilk satırlarından itibaren yarattığı tablolar, Şehriyar'ın yalnız çocukluğunda gördüğü, gezdiği, özlediği mekânlardır.

2.2. *Haydar Baba'ya Selam* Manzumesinde Tabiat Sevgisi

Şehriyar, *Haydar Baba'ya Selam* manzumesinde çok güzel tabiat manzaraları canlandırmıştır. Bu tabiat manzaraları Haydar Baba dağının etrafında yerleşen yerlerdir. Manzume bahar tasviriyle başlar:

Héyder Baba ıldırımlar şağanda,
Séller, sular şakgıldıyup ağanda.
Gızlar ona sef bağılyup bağanda,
Selâm olsun şovketüze êlüze,

Menim de bir adım gelsün dilüze. (Ergin, 1971: 1)

Bu dizelerde olağanüstü bir coşku yansıtılmaktadır. "Şehriyar'la birlikte Haydar Baba dağının eteklerine gideriz." Şair bizi "romantik bir ortama çeker." (Sarıççek, 2008: 589) Burada önce yıldırım çakar, sonra yağmur yağar, kızlar da seyredir. Yağmurun sel gibi akışını mükemmel bir şekilde aktarır. Bu tabiat hadiselerinden sonra dile getirilen olayların "Haydar Baba" ile bağlantılı olması dikkat çeker:

Héyder Baba, kehlik'lerin uçanda
Kôl dibinnen dovşan galhup gaçanda,
Bağçalarun çiçek'lenüp açanda. (Ergin, 1971: 1)

Bayram yêli çardağların yıhanda,
Novruz güli, gar çiçeği çıhanda,
Ağ bulutlar köynek'lerin sıhanda,
Bizden de bir yâd êliyen sağ olsun,
Derdlerimiz goy dikkelsün dağ olsun. (Ergin, 1971: 1)

Keklikler uçtuğunda, tavşanlar kaçtığına, bahçeler çiçeklendiğinde, bayram rüzgârı çatıları uçurduğunda, Nevruz gülü ve kar çiçeği açtığına, beyaz bulutlardan yağmur yağdığına, bizi hatırlayanlar “sağ olsun” diyerek bu güzellikleri büyük bir heyecanla anlatır.

Manzumede yer alan çeşitli tabiat olayları şiiri zenginleştirmek için kullanılmıştır. Bu satırlar genel bir karakter arz eder. “Şair ayrı ayrı tebiet hadiselerinin emele gelme, inkişaf etme ve başa çatma proseslerini [süreç] güzel bildiyi üçün bedii obrazların [karakter; tarz] daha zengin ve tesirli alınması megsedile onlardan isdifade etmiştir.” (Budagov, 1998: 13)

Haydar Baba'ya Selam şiiri Haydar Baba dağına seslenerek yazılmış. Sabah güneşinin ışığında güvercinlerin “deste” halinde havalanması, kanat çırpması, “gızıl [altın]” perdeye benzetilir. Güneş yükselince, yani iyice kendini gösterdiği zaman dağın büyüklüğü, kudreti, ortaya çıkar. Tabiatın “cemâli” gençleşir, yüzü güler. Şair tabiattaki bu hareketi, mükemmel bir şekilde anlatır:

Gövercinler deste galhup uçallar,
Gün saçanda gızıl perde açallar,
Gızıl perde açup yığup gaçallar,
Gün ucalup artar dağın celâli,
Tebietin cevanlanar cemâlî. (Ergin, 1971: 14)

Bu anlatış, şairin sanatındaki başarısını, ustalığını gösterir. Tabiatı canlı bir şekilde anlatan şair, köy yaşamını da bir tablo gibi yansıtır.

Hêyder Baba Gurı Gölün gazları,
Gedik'lerin sazağ çalan sazları,
Ket kövşenin payızları, yazları... (Ergin, 1971: 3)

***

Hêydar Baba dağın daşın seresi,
Kehlik' oğur dalısında feresi,
Guzuların ağı, bozu, geresi... (Ergin, 1971: 4)

Burada dağı, taşı, kekliği tanıtmaya çalışır. Adı geçen örnekler şiiri somutlaştırır. Manzumenin iki bölümünde de şairin yurdunda geçirdiği günler anlatılır, ikisinde de şairin çocukluk döneminin hatıraları şiirin temelini oluşturur.

Baharda toprak ve ağaçlar canlanır, tabiat uyanır. Bahar bayramına hazırlık ve bayramın kutlanması da şiirde kendi yerini bulur. Nevruz Bayramı Azerbaycan halkı için çok önemlidir. Bu bayramın tasviri, âdet ve ananeler şiirde şöyle anlatılır:

Bayram olup, gızıl palçık ezeller,
Nakış vurup, otahları bezeller,
Tahçalarda düzmeleri düzeller,
Gız gelinin fındıhçası, henası,
Heveslener anası, gaynanası." (Ergin, 1971: 7)

***

Yumurtanı göyçek', gülli boyardıh,
Çakışdırup sınanların soyardıh,
Oynamahdan birce meğer doyardıh... (Ergin, 1971: 7)

Yukarıdaki mısralarda Nevruz Bayramı'nda yapılan âdetler sıralanır. İlk önce her evde bayram temizliği yapılır. Duvarlar sıvanır, boyanır, odalar süslenir. Kızlar, gelinler, raflara süslemeler dizer, yumurtalar boyar. Herkes boyalı yumurtaları "çakıştırır", kırılan yumurtaların kabukları soyulup yenir, oyunlar oynanır. Bayramın en güzel tarafı bayram günü yapılan bu eğlenceler idi.

Nevruz'da yılın son çarşambası büyük bir coşkuyla kutlanırdı. Sabah erken saatte kızlar ve gelinler çeşmeye su getirmek için gider, dilek tutar ve suyun üstünden atarlardı. Şair, Nevruz'un getirdiği sevinci, coşkuyu, insanların heyecanlarını, mutluluklarını, doğanın uyanışını tüm yönleriyle şöyle dile getirir:

Çerşenbenin girdekânı, mövizi,

Gızlar deyer atıl matıl, çerşenbe,

Ayna tekin behtim açıl, çerşenbe... (Ergin, 1971: 7)

Köy evlerinde evlerin içine tandırın "tüstüsü" çıkması için baca konur. Bayram gecesini kimileri evlerin bacasından renkli şallarını sallardı. Bu şallar boş çevrilmez, şal sahibine mutlaka bir "pay" verilirdi. Bu "pay"a bayramlık denirdi. Bayramlık çoğu zaman bir çorap, havlu, şeker, özellikle o gün için bozdu-
rulmuş para, boyanmış yumurta olurdu:

Herkes şalın bir bacadan sohurdu,

Ay ne güzel gaydadır şal sallamağ.

Bey şalina bayramlığın bağlamağ... (Ergin, 1971: 6)

Şehriyar'ın anlattığı bu olaylar, onun çocukluğunda yaşadığı bayramları hiç unutmadığının göstergesidir. Yurdunda yaşamasa da ruhen hep oradadır. Tasvir ettiği manzaralar, dile getirdiği âdetler, ananeler onun yurduna olan bağlılığıyla izah edilebilir. Halkın bu duygularının, geleneklerinin nazımla, canlı ve renkli bir şekilde tanımlanması, şairin sadece yeteneğiyle değil, aynı zamanda vatan sevgisiyle de açıklanabilir. Nazım Rizvanov bu konuda şunları söyler: "Bir halkın etnografya özelliklerini, örf ve âdetlerini bütüncül, tastamam, incelikli, şiirsel dille nakletmek, okura sevdirmek için salt yetenekli olmak yetmezdi. Azerbaycan köyünün sinematografik panoramasını, Azerbaycan halkının pâk yaşamını böyle ifade eden şaire mutlaka vatanseverlik duygusu hâkim olmalıydı." (Rizvanov, 1983:96, aktaran Fuad, 2014:128)

Manzumede mevsimlere de yer verilir. Bahar ve sonbahara ait tasvirler çok güzel tabiat levhasıdır denilebilir:

Hazan yeli yarpahları dökünce,

Bulut dağdan yenib köye çökünce... (Ergin, 1971: 47)

***

Yaz gêcesi çayda sular şarıldar,

Daş gayalar sêlde aşup Һarıldar... (Ergin, 1971: 8)

Dağ, halk edebiyatında önemli bir motiftir. Haydar Baba dağı da bu şiirde bir tabiat unsuru olarak yer alır.

Köylülerin yaşamına da değinen şair, dünyayı bezeyen [süsleyen] köylünün kendisinin "lüt" gezdiğini söylemesi çok etkili bir örnektir. Köylü dünyayı gelin gibi süsler. Oysa kendi ve karısı yamalı giysiler giyer. Aynen iğne gibi. İğne de halkı süsler, ama kendi çıplak gezer.

Ketdi gelin kimi dünyanı bezer,

Öz övreti yamah yamağa düzer,

İyne bezer helgi, özi lüt gezer,

İndi de var çerşabları albağdı,

Uşahların gış paçası çılpahdı. (Ergin, 1971: 22)

Şehriyar şiirde sosyal ve siyasi olaylara da değinir. Duman [sis], gam ve keder getiren bir tabiat olayıdır. Sosyal ve siyasi olaylar, halkın istediği gibi gerçekleşmediğinde, oluşan durum dumana benzetilir. Zor yaşam şartları, olumsuz koşullar, sosyal ziddiyetler halka iletme istenir. Aşağıdaki mısralarda Şah rejiminde İran'da yaşayan halkın hayat tarzı yer alır. Elinden iyiliği alınan halka, ayrı düşmemeleri nasihatında bulunulur. Çünkü ayrılık kötü günü daha da kötüleştirir. Umutsuzluğa kapılan kişilerde mutsuzluk hissi uyandırır. İnsanın yarına, geleceğe olan umudunu yitirmesi, ölümle eşdeğerdir. Bu sebepten insanları birlik olmaya çağırır. (Memmedova, 2015: 588) Maneviyatını yitiren kişi her şeyini kaybetmiş sayılır. Azerbaycan'ın Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye bölünmesi, iki ayrı edebiyatın oluşmaya başlanması, akrabaların, dostların ayrılması eserde etkili bir şekilde verilir. Şair, vatanına siyasi açıdan

da bakar. Halkını üzenlere, kötü niyetli insanlara sesini yükseltir. Bu siyasi durum hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

Hëyder Baba, göyler bütün dumandı
Günlerimiz bir birinden yamandı,
Birbirüzden ayrılmayın amandı,
Yahşılığı elimizden aluplar,
Yahşı bizi yaman güne saluplar. (Ergin, 1971: 14)

***

Bir uçëydim bu çırpınan yêlinen,
Bağlasëydim dağdan aşan sêlinen,
Ağlasëydim uzah düşen êlinen,
Bir görëydim ayrılığı kim saldı,
Ölkemizde kim gırıldı, kim galdı." (Ergin, 1971: 15)

Tebriz'e geldikten sonra köyünde gördükleri, duydukları, bize yazarın sevincinin, üzüntüsünün kesin sebeplerini gösterir. Yıllar sonra Tebriz'e gelen şair artık yaşlanmıştır. Çocukluk arkadaşları yoktur. Köyün büyükleri vefat etmiştir. Yaşamdaki döngüyü; doğum, yaşam ve ölümü, dünyadan "göçen" kişileri şu mısralarla dile getirir:

Hëyder Baba, dünya yalan dünyadı,
Süleymannan, Nuhdan galan dünyadı,
Oğul doğan, derde salan dünyadı,
Her kimseye her ne vërüp, alupdı,
Eflatunnan bir gurı ad galupdı. (Ergin, 1971: 10)

Bu dünyada hiçbir şey kalmamaktadır. Hayatta kalan şey yalnızca iyi bir "söz" ve insanın yaptıklarıdır.

Bizden de bir söz galacağ, ay aman,
Kimler bizden söz salacağ, ay aman... (Ergin, 1971: 26)

Şehriyar, "1954 yılında bu ateşten mısralarla kavrulmuş ve çocukluğunu, çocukluğuyla beraber kimliğini bulmuştu." (Ercilasun, 1998: 434) *Haydar Baba'ya Selam* manzumesi, Ahmed

Ateş'in de belirttiği gibi, "mahalli olduğu kadar insanî oluşu ile yalnız Türk edebiyatının en sevimli şaheseri sayılacak bir eser değil, belki bütün dünya edebiyatında mevki almağa lâyık bir eserdir." (Ateş, 1964: 15) Annesinin isteğini yerine getiren Şehriyar, "Türk dünyasını gönüllerde birleştirmiş ve bütünleştirmiştir." Azerbaycan Türklerinin yaşamını, doğasını, dilini, şair, "Haydar Baba'ya Selam şaheseriyle Azerbaycan'ın tüm hayatını, ruhunu ve onun eşsiz güzelliklerini Türk dünyasına taşıyor ve bellek yaratıyor..." (Fuad, 2014: 149)

Sonuç ve Değerlendirme

Şehriyar, eserlerini hem Farsça hem Azerbaycan Türkçesiyle yazmıştır. Sanata başladığı yıllarda Farsça yazan şair, daha sonra Azerbaycan Türkçesine ağırlık vermiştir. Onun şiirlerinin en önemli tarafı, her kelimenin anlamlı olmasıdır. Şiirde akıcı olarak söylediği kelimeler büyük etkiye sahiptir. *Haydar Baba'ya Selam* şiirinde yer alan tabiat tasviri belli bir duygunun; kederin, hüznün, feryadın yansıması, ruh halinin ifadesidir. Şehriyar'ın annesinin onda uyandırdığı duygular da çok önemlidir. Annesinden duyduğu hikâyelere, geçmişe dair yapılan sohbetlere, anlatılan sözlü halk edebiyatı örneklerine tepkisiz kalmamıştır.

Haydar Baba dağı ise tabiatın en güçlü unsurudur. Geniş anlamda vatandır, yurttur. Şehriyar için önemli bir yerdir. Şair dağı ona ilham veren bir güç olarak görür ve kendi gücünü de ondan alır. Haydar Baba dağı ile konuşur, dertleşir. Burası kutsal bir yer niteliği taşır ve ona çocukluğunu geçirdiği mekanları anımsatır. Dağdan yola çıkarak yaşanmışlıkları anlatır.

Manzumenin birinci bölümünde yurt hasreti, yurdunu görme arzusu söz konusudur. Bu durum ikinci bölümde son bulur. Ancak şair burada hem sevinmekte hem üzülmemektedir. Tebriz'e gidip elini obasını gören şair yurdunun bu haline acı-maktadır. Çünkü dağlar, karlı, bulutlu ve dumanlıdır. Onların dumanlı olması bireyin sıkıntılı ve karamsar olmasının işareti-dir.

Sonuç olarak, bu şiirin başarısının sebebi A. Caferoğlu'nun da belirttiği gibi "sade, anlaşılır Türkçeye" (1964:141) yazılmasıdır. Hangi dilde yazarsa yazsın, Şehriyar, halkına, yurduna bağlı birisidir. Farsça şiirlerinde bile doğduğu toprağa ve halkına, bağlılığını göstermiştir.

Kaynaklar

Akpınar, Yavuz (1994), *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Almaz, Hasan (1997), "Şehriyar'ın Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinin Özellikleri", Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Şanlıurfa.

Ateş, Ahmed (1964), *Şehriyar ve Haydarbaba'ya Selâm*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Azərbaycan Lüğəti (2006), Haz. Ağamusa Ahundov, C. 4, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Bakı: Şərg Gerb.

Azərbaycan Sovyet Ansiklopedisi (1987), Cilt 10, Bakı, ss.525-526

Budagov, Budag (1998), *Şehriyarın "Heyderbabaya Salam" Poemasında Tebiet*, Bakı: Oğuzeli.

Cafəroğlu, Ahmet (1964), "Şair Şehriyar", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* 1, ss. 133-141.

Ercilasun, Ahmet B. (1998), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeleri*, Ankara: Akçağ Yay.

Ergin, Muharrem (1971), *Azeri Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Fuad, Esmira (2014), *Muhammed Hüseyin Şehriyar Yaşamı, Edebi Çevresi ve Eserleri*, Çev: Metin Özer, İstanbul: Peon Kitap.

Gedikli, Yusuf (1997), *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gökşen, Cengiz ve Rukiye Gökşen (2016), "Dağ'ın Türkülere Mitik Bir Öge Olarak Yansıması" *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [TAED] 57, Erzurum, ss.1599-1618

Karayev, Yaşar ve Yavuz Akpınar (2010), "Şehriyar, Mehemmed Hü-

- seyin, Azerbaycan ve Fars Edebiyatı Şairi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., ss. 471-472.
- Kuliyev, Elman (2004), *Şehriyar Poeziyası ve Milli Tekâmül*, Bakı.
- Memmedova, Ruhengiz (2015), "M.Şehriyarın 'Heyderbabaya Salam' Poemasında Müellifin Tebiet Hadiselerine Bedii-Emosional Münasibeti", *Uluslararası Sempozyum "Azerbaycanşinaslık: Geçmiş, Bugünü ve Geleceği"*, Kars: Kafkas Üniversitesi, ss. 585-591
- Özkan, İsa (2006), "Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültür Değerleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20, ss. 143-151.
- Rizvanov, Nazım (1983), *Mehammed Hüseyin Şehriyar Yaradıcılığında Vetenperverlik*; aktaran Esmira Fuad (2014), *Muhammed Hüseyin Şehriyar Yaşamı, Edebi Çevresi ve Eserleri*, Çev: Metin Özer, İstanbul: Peon Kitap.
- Sarıççek, Mümtaz (2008), "Şehriyar'a Selam Haydar Baba'ya Selam'ın Ontolojik Tahlili", *Turkish Studies*. 3/7: 580-591.
- Şehriyar, M. Hüseyin (1332), *Heyder Baba'ya Selam*, Tebriz: Çalhaniya. Ziba, aktaran Elman Kuliyev, (2004), *Şehriyar Poeziyası ve Milli Tekâmül*, Bakı.
- Şehriyar, M. Hüseyin (1981), *Aman Ayrılık*, Haz. G. Begdili ve H. Memmedzade, Bakı.
- Şehriyar, M. Hüseyin (2002), "Sözbaşı", *Heyder Baba'ya Selam*, Haz. Dursun Yıldırım, Ankara: TDK Yay.
- Şehriyar, M. Hüseyin (2005), *Seçilmiş Eserleri*, Haz. N. Rizvan, H. Kuliyeve, İ. Garibov, Ön Söz: Bekir Nebiyev, Bakı: Avrasiya Press.